

Sosiaali- ja terveysministeriö
Diaarinumero VN/5997/2024

Lastensuojelun Keskusliiton lausunto lastensuojelun poikkihallinnollisen valmisteluryhmän ehdotuksista

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä mahdollisuudesta tulla kuulluksi lastensuojelun poikkihallinnollisen valmisteluryhmän ehdotuksista vakavasti päihteitä ja väkivaltaa käyttävien ja rikoksia tekevien alaikäisten nuorten integroidun ja suljetun kuntoutuspalvelun perustamisesta sekä säädosmuutoksista, joilla voidaan puuttua lasten luvattomiin poissaoloihin lastensuojelulaitoksista.

Lastensuojelun Keskusliitto arvioi esitysluonnosta erityisesti lapsen oikeuksien ja lapsen oikeusturvan näkökulmasta. Arvostamme erityisesti toteutettuja lasten kuulemisia lastensuojelulaitoksissa asuville lapsille.

Lastensuojelun Keskusliitto näkee esityksen kokonaisuutena hyvin valmisteltuna ja perusteltuna. LSKL pyytää kiinnittämään edelleen huomiota kohderyhmänä olevaan, kaikista haavoittuvaisimpaan lapsiryhmään ja heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa valmistellessa, toimeenpannessa ja toteuttaessa palveluita.

LSKL toivoo jatkossakin avointa ja moniäänistä kansalaisyhteiskunnan vuoropuhelua lastensuojelulainsäädännön kokonaisuudistuksen valmistelussa.

Integroitu ja suljettu laitospalvelu

I) Palvelun asiakaskunnan määrittely, asiakkaaksi ohjautuminen ja palvelun sisältö

Esitys määrittelee uuden sijaishuollon aikaisen lastensuojelupalvelun seuraavasti: *”Lapsi, joka käyttää vakavaa väkivaltaa tai tekee muita rikollisia tekoja, voidaan sijoittaa suljettuun laitospalveluun, jos se on välttämätöntä hänen suojelemisekseen omaa tai muiden turvallisuutta vaarantavalta käyttäytymiseltä sekä hänen tarvitsemiensa kuntouttavien palvelujen ja pitkäjänteisen tuen järjestämiseksi.”* **Raportti jättää epäselväksi, mitä vakavasti väkivallalla, rikoksilla ja päihteillä oireilulla konkreettisesti tarkoitetaan ja onko tähän palveluun ohjautumisessa ikärajaa, kuten EHO:ssa 12 vuotta?** Näiden yksityiskohtien tarkentaminen on lähtökohtaisen tärkeää koko palveluun ohjautumisen kannalta. LSKL huomauttaa, että lastensuojelulaisissa tulee säätää selkeästi ja määritellä linjakkaasti suhteessa muuhun vaatimaan sijaishuoltoon ja EHO:oon, mitä kuntouttavalla suljetulla laitospalvelulla tarkoitetaan ja onko palvelulla ikärajaa. Näiden yksityiskohtien tarkentaminen on lähtökohtaisen tärkeää koko palveluun ohjautumisen kannalta.

LSKL katsoo, että kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana lapselle tulee järjestää sellaista kuntouttavaa toimintaa, että hän pääsee pysyvästi eroon rikollisesta toiminnasta sekä päihdekierteestä ja että hän saa riittävät taidot hillitä väkivaltaista käyttäytymistään. **LSKL katsoo, että kuntouttavuuden tavoite ja toiminta tulee kirjata lainsäädäntöön velvoittavaksi.**

LSKL nostaa esiin aikaisemman valmistelun aikana käydyn keskustelun hybridiyksiköistä ja niiden tarpeellisuudesta. **Nyt ehdotettu kuntouttava suljettu laitos palveluna ei vastaa niiden lasten ja nuorten erityistarpeisiin, jotka hyötyisivät esimerkiksi lastensuojelun ja psykiatrian osaamisen yhdistävästä**

yhdistelmälaitossijoituksesta. Valmistelutyöryhmän ehdotuksessa kirjoitetaan, että suunnitellussa suljetussa palvelussa lasta on hoidettava ensisijaisesti terveydenhuollossa aina esimerkiksi silloin, kun väkivalta-käyttäytymisen taustalla on vakava psykiatrinen sairaus. **LSKL katsoo, että tämä vaatii edelleen lastensuojelulainsäädännön kokonaisuudistuksessa vahvaa kytkyä terveydenhuoltolainsäädäntöön ja terapiatakuuseen, jotta nuorten psykiatrinen hoito toteutuu siinä mitassa kuin tarve.** On pidettävä huoli siitä, että terveydenhuolto vastaa omalta osaltaan lasten ja nuorten erityiseen hoidon tarpeeseen, jota ei suljetulla laitospalvelulla voi korvata.

Valmisteluryhmä esittää jo palvelun nimestä käyvän ilmi, että kyseessä on suljettu laitospalvelu. Ajoittain ehdotuksessa viitataan myös kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun. **LSKL esittää käytettäväksi systemaattisesti nimikettä kuntouttava suljettu laitospalvelu,** jotta varmistetaan ja vahvistetaan palvelun tosi-asiallisen luonne, myös nuorille itselleen, sekä korostetaan lastensuojelun terapeuttisen arjen merkitystä.

Lastensuojelun Keskusliitto jakaa näkemyksen siitä, että uusi palvelu vaatii monialaista lapsen tilanteen arviointia ja suljetun laitospalvelun oman moniammatillisen asiantuntijaryhmän käyttöä sekä päihdetyön osaamisen hyödyntämistä ennen nuoren sijoittamista yksikköön. **LSKL näkee hyvänä, että näin vaativaan palveluun ohjautuminen ei olisi pelkästään sosiaalityöntekijän virkavastuulla ja erilaisten konsultaatioiden varassa, vaan lopullisen arvion tekisi kansallisella tasolla muodostettu asiantuntijaryhmä,** jossa olisi varmistettuna sosiaalityön vahva osaaminen, mutta myös muu moniammatillinen asiantuntemus.

LSKL näkee hyväksi, että sijoitettavan lapsen riskikartoituksessa tunnistettaisiin vakavan väkivaltariskin keskeisten taustatekijöiden lisäksi suojaavat tekijät, jotta kuntoutusta voidaan rakentaa voimavarat huomioiden. LSKL katsoo valmisteluryhmän ehdotuksen aiheelliseksi siinä, että suljetussa laitospalvelussa tulee olla riittävä tieto lapsen rikostaustasta ja esimerkiksi mahdollisista yhteyksistä jengeihin. Tietoa nuoren tilanteesta tulee jatkuvasti päivittää ja arvioida kokonaisvaltaisesti sijoituksen aikana. Toimiva yhteistyö poliisin ja rikosseuraamuslaitoksen kanssa on merkittävää. **LSKL painottaa tärkeänä ehdotuksen esitystä siitä, että väkivaltariski tulee huomioida palvelua tuottavan lastensuojelulaitoksen fyysisten tilojen suunnittelussa, henkilökunnan riittävässä resursoinnissa ja turvallisuusosaamisessa sekä turvallisen arjen käytäntöjen luomisessa.**

LSKL katsoo, että valmisteluryhmän ehdotuksissa käy hyvin ilmi suljetun laitoksen erityinen työote, traumaninformatiivisen työotteen käyttö ja rajoitustoimenpiteiden selkeä perusteluiden tarve. LSKL kuitenkin muistuttaa, että näitä näkökulmia ei lastensuojelun sijaishuollon toteuttamisessa voi huomioida liikaa. Kuten useat eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisut osoittavat, lastensuojelulaitoksissa on ollut haasteita tulkita ja soveltaa lastensuojelulakia erityisesti rajoitustoimenpiteiden näkökulmasta (kts. esimerkiksi EOAK/5237/2023 ja EOAK/4099/2018).

LSKL katsoo, että ehdotus esittää äärimmäisiä rajoitustoimenpiteitä (liikkumavapauden rajoittaminen koko sijoituksen ajan) sijoituksen aikana, joita tulee tarkastella huolellisesti myös lainsäädännön kokonaisuudistuksessa. **Lapselle tulee viestiä hänen ikä- ja kehitystasonsa huomioiden selkeästi, mikä laitossijoituksen ja sen aikana toteutettavien rajoitustoimien tavoitteet ovat, ja mitä häneltä itseltään odotetaan. Lapsen osallisuuden toteutumista on eri tavoin tuettava suljetun laitospalvelun arjessa.**

Esityksessä sijoitus tehdään toistaiseksi voimassa olevaksi. LSKL pyytää kiinnittämään lainvalmistelussa huomiota siihen, että sijoituksen kestoja tulee voida arvioida säännöllisesti ja lapsen edun mukaan sijoituksen muotoa tulee voida keventää ja purkaa. Tämä on kirjattava myös lainsäädäntöön. Raportista ei myöskään käy ilmi, mahdollistetaanko suljetuista laitoksista esim. kotilomia missään muodossa. Lapsen

oikeus perheeseen, läheisiin ihmissuhteisiin ja kaverisuhteisiin tulee myös kuitenkin turvata. Tavoitteena tulee olla, että lapset palaavat ja pääsevät osaksi avointa yhteiskuntaa ja heillä on pysyviä ja tukevia ihmissuhteita myös aikuisuudessa.

LSKL näkee merkittäväksi sen, että kuntouttavassa suljetussa laitospalvelussa lasten tietoisuutta oikeusturvakeinoista on vahvistettava, ja heille sopivia tapoja epäkohtailmoitusten ja valitusten tekemiseksi tulee kehittää palvelun suunnittelun rinnalla. Lastensuojelu asiakkaiden silmin -selvityksen aineiston valossa tulee lainsäädäntöuudistuksessa edellyttää kokonaisuudessaan tehokkaampaa ja laadukkaampaa sijaishuollon valvontaa, jotta voidaan varmistua siitä, että rajoitustoimenpiteitä käytetään lapsen eduksi eivätkä ne riko lapsen oikeuksia. Tämä koskee nyt etenkin lausuttavana olevaa suljettua laitospalvelua, mutta yhtä lailla muuta sijaishuoltoa perhehoitoa unohtamatta.

LSKL katsoo, että valmisteluryhmän ehdotuksessa suljetun palvelun päätyminen 18 ikävuoteen on osassa tapauksia riittämätöntä. Jos nuori olisi itse valmis, ja jos suljetussa palvelussa nähdään lapsen tuen tarpeen jatkuvan myös täysi-ikäisyyden saavuttamisen jälkeen, tulisi laitossijoitusta voida jatkaa 19 ikävuoteen saakka. Sijoituksen jälkeiseen aikaan tulee aina kiinnittää erityistä huomiota. LSKL peräänkuuluttaakin kuntouttavaan suljettuun laitokseen sijoitettujen nuorten jälkihuollon merkitystä, joka raportista nyt puuttuu. Jälkihuoltoon tulee saada spesifiä osaamista näiden erityistarpeisten nuorten näkökulmasta ja mm. asumisen järjestämistä tulee pohtia. **LSKL painottaa, että jälkihuollon ikäraja tulee palauttaa kaikilla 25 ikävuoteen.** Jälkihuollon tukea tulee olla tarjolla yhdenvertaisesti kaikille sijoitetuille lapsille ja nuorille, ja sen tulee olla valtakunnallisesti linjattua ja ohjattua.

LSKL pitää hyvänä, että yksikköä suunniteltaessa, sen toimeenpanossa ja toteutuksessa vaadittu pitkäjänteisen ja moniammatillisen osaamisen tarve ja lasten ja nuorten sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen on hyvin mietitty. LSKL katsoo perustelluksi myös sen, että palvelu vastaisi sisällöllisesti pitkälti EHO:illa jo tuotettua sijaishuoltoa, joka on lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaavaa kokonaisvaltaista hoitoa, kasvatusta ja huolenpitoa, jonka aikana tuetaan myös lapsen koulunkäyntiä. LSKL kuitenkin huomauttaa, että **lainsäädännössä kuntouttavan suljetun laitospalvelun sisältöä tulee määritellä tarkemmin verrattuna EHO:oon ja niiden tosiasialliseen monenlaiseen toteutukseen nykymuodossa.**

II) Yhteistyökohdat ja rikosseuraamus

Uusi kuntouttava suljettu laitospalvelu edellyttää, että eri sektoreiden toimijat tekevät vahvasti pitkäjänteistä yhteistyötä, jotta lapset, nuoret ja perheet saisivat tarvitsemansa palvelut mahdollisimman varhain ja vaikuttavasti. Eri toimijoiden yhdessä tekemisen tiivistäminen vaikuttavien ja kustannustehokkaiden palvelujen turvaamiseksi edellyttää uudenlaisia toimintatapoja ja mahdollisesti myös säädösmuutoksia, jotka tulevat tarkentumaan lastensuojelulain kokonaisuudistuksen edetessä. **LSKL huomauttaa, että yhteistyökohtia tulee tarkastella jo tässä vaiheessa ja varmistaa, että ne tulevat lastensuojelulain kokonaisuudistuksessa huomioituksi.**

Koska suljetut laitokset rajoittavat laajasti sinne sijoitettujen nuorten oikeuksia, LSKL painottaa että, **yksikön toimintakulttuuriin, rekisteröintiin, ennakkotarkastukseen, omavalvontaan ja valvontaan tulee kiinnittää erityistä huomiota** sekä sijoittajahyvinvointialueen, sijoitushyvinvointialueen että aluehallintoviraston toimesta ja näiden yhteistyössä.

LSKL pitää hyvänä, että nuoren sijoittaminen palveluun tapahtuisi lastensuojelulaissa säädetyin perustein, eikä se voisi olla rangaistus rikosseuraamusmerkityksessä. Toisaalta esityksessä esitetään, että alaikäisen

rikoskäyttäytyminen on peruste lastensuojelutoimenpiteille. Esitys huomioi sen, että lastensuojelun toimenpiteet eivät saa olla rikosseuraamusta, jota tukee myös aikaisempi tutkimus. LSKL näkee hyvänä esityksessä olevan rikosseuraamus- ja lastensuojeluviranomaisten välisen yhteistyön ja tavoitteen, että lastensuojelulaitokseen sijoitetun rikosseuraamusta suorittavan alaikäisen valvonta tapahtuu Rikosseuraamuslaitoksen toimesta ja rangaistuksen täytäntöönpanoon liittyvät tehtävät suorittaa Rikosseuraamuslaitos omilla toimivaltuuksillaan.

LSKL katsoo, että **poliisin ja suljetun laitospalvelun välinen sujuva ja säännönmukainen yhteistyö on tärkeää**. Huomioitava on myös se, että alaikäisen kuulustelussa on mahdollistettava hänelle edunvalvoja ja laitoksen olisi hyvä olla alueella, jossa poliisilla on jo erikseen nuorten rikosasioihin perehtyneitä tutkijoita (Nuori rikoksen tekijänä - Poliisi).

Lastensuojelun Keskusliitto muistuttaa myös muunlaisen yhteistyön merkityksestä lasten ja nuorten hyvinvoinnille ja kuntoutumisen tueksi. **Järjestöjen, seurakuntien ja kuntien nuorisotyön kanssa on mahdollista luoda toimivia verkostoja ja neuvotella uudenaikaisista yhteistyön tavoista**. Erilaisten toimijoiden välillä tehtävä yhteistyö voi olla merkityksellistä myös suljetussa laitospalvelussa oleville nuorille.

III) Järjestämisvastuu ja tuottamisvelvollisuus

Lastensuojelun Keskusliitto katsoo, että keskeistä suljetun laitospalvelun kuntouttavuuden onnistumiseksi on yksiköiden resursointi, henkilökunnan osaaminen ja turvallisuuden riittävä huomiointi. On tuettava vahvasti sanoitettua tavoitetta siitä, että *”lapsia ja nuoria ei lähetettäisi vaativankaan oireilun vuoksi pois.”* Lisäksi LSKL katsoo, että on perusteltua, että palvelua järjestetään viranomaisvastuulla, jotta organisaatiolähtöistä asiakasvalikointia ei tapahtuisi.

LSKL kannattaa suunniteltua esivaiheen pilotointia yhdessä Valtion koulukodissa ja säädettäviä velvoitteita seuranta-, tutkimus- ja kehittämiseen ja osaamiskeskittymän ylläpitämiseen. Seurannalle, tutkimukselle ja kehittämiselle on varattava myös pitkäkestoiset resurssit. Kuntouttavan suljetun laitospalvelun vaikeuttavuutta on hyvä tarkastella huomioiden myös muiden Pohjoismaiden kehityskulku ja saatavilla oleva tieto. LSKL tukee myös valmisteluryhmän ehdotusta, että *”erityinen painoarvo tulisi antaa opetuksen järjestämiselle, johon Valtion koulukodeilla on perus- ja TUVA-opetuksen (tutkintokoulutukseen valmentava koulutus) järjestämislupa”*.

LSKL katsoo perustelluksi, että suljettu laitoshoido tuotetaan ja toteutetaan Valtion koulukodissa- tai kodeissa. Lähtökohtaisesti LSKL pitää hyvänä, että palvelu kuuluu julkisen vallan tehtävien piiriin, eikä sitä voi toteuttaa yksityiset palveluntuottajat. Sen sijaan edelleen muuta vaativaa sijaishuoltoa ja EHO-jaksoja tulee voida toteuttaa monituottajamallilla eettisesti kestäväällä tavalla. Julkisen vallan ja merkittävän julkisen vallan ero on myös eriteltävä. Monituottajamallin näkökulmasta on kirkastettava sijaishuollon portaita ja vastuita. EHO-jaksoja tulee kehittää kokonaisuudistuksen yhteydessä. **Sijaishuollon kokonaisuutta tulee tarkastella enemmän kokonaisuudistuksessa perhehoitoa unohtamatta.**

LSKL painottaa, että kuntouttavat suljetut laitokset ovat viimesijainen sijaishuollon muoto, joka koskee marginaalista osaa lapsia ja nuoria. Kuntouttavien suljettujen laitosten määrää ei tule lähtökohtaisesti kasvattaa. Kun ollaan säätämässä näin äärimmäistä lapsen vapautteen koskevaa kuntouttavaa suljettua palvelua, LSKL ei näe hyvänä, että esitys jättää mahdollisuuden lisätä vastaavia yksiköitä ennen kuin tehtyjä ratkaisuja on huolellisesti arvioitu. LSKL ei siis kannata optiota avata ja lisätä kuntouttavia suljettuja laitospalveluita laajasti valtakunnallisesti hyvinvointialueiden tuottamisvastuulle. LSKL katsoo, tässä olevan riski

siitä onko kaikilla hyvinvointialueilla toiminnan erityinen vaatuvuus, osaamistarpeet sekä moniammatillinen ja monitoimijainen yhteistyö riittävällä tasolla. Optiossa laajentaa toimintaa palvelu hajaantuu, ja riski lasten oikeusturvan vaarantumiseen kasvaa, kun käytännöt muuttuvat kirjavimmiksi. Lisäksi suljettu laitos tarvitsee pitkäjänteisen rahoituksen, jotta sen tavoitteet hoidollisuuden ja kuntoutuksen suhteen toteutuvat. **Vastuun, vallan ja valvonnan näkökulmien tulee olla yhdenvertaisia ja yhdenmukaisia lapsen oikeudet huomioiden.**

Jos hyvinvointialueille siirtämistä lähdetään kuitenkin edistämään, tulisi ensisijaisesti tarkastella hyvinvointialueita laajempia sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistyöalueita toteuttamis pohjana, ja edelleen siinä tulee olla vahva yhdenvertaisuusnäkökulma ja kansallinen ohjaus takana. LSKL näkee myös tässä toteuttamisvassa resursointiriskejä, joita esityksessäkin on huomioitu liittyen mm. terveydenhuollon ja päivystyspalveluiden saatavuuden osalta. Hyvinvointialueiden konkreettinen kantokyky vastata suljettuun laitokseen keskitetyksi sijoitettujen erityisen haastavien alaikäisten palvelutarpeeseen tulee arvioida. Lisäksi on olemassa muita riskejä, joita laajentumiseen liittyy, kuten virkavastuun ja asiakasohjausryhmien välinen päätäntävalta ja -vastuu. Eli otetaanko lapsia ensi sijassa omalta hyvinvointialueelta tai onko painetta lisätä laitoksia alueittain, jos lapsia ei ole riittävästi. Entä tuleeko siirtelypainetta, jos osastopaikkoja on ”tyhjäkäynnillä” tai tullaanko osaavaa henkilöstöä silloin siirtämään muualle? Entä miten ylläpidetään ammattilaisten osaamistaso ja kuntouttava työote? **Hyvinvointialueiden haastava tilanne huomioon ottaen riskit tulee ottaa vakavasti ja lainsäädäntöön tulee kirjata minimitaso tai velvoittavuudet, jotta säästöpainneissa lasten ja nuorten oikeusturva ja kuntoutus ei kärsi.**

LSKL ymmärtää esityksen näkemyksen yhden laitoksen tuomista riskeistä saatavuudelle, saavutettavuudelle sekä lasten kielteisestä sosiaalistumisesta ja verkostoitumisesta tuottaen turvallisuusuhkia. **Huomiota tulee kiinnittää myös siihen, miten päihdeongelmaisia ja vakavaa väkivaltaa käyttäviä ja rikoksia tekeviä lapsia sijoitetaan samaan asuinyksikköön. Lasten ikäjakaumaan asuinyksikössä tulisi myös kiinnittää huomioita.**

LSKL nostaa esiin, että sukupuolirikoksia ei ole huomioitu esityksessä. Kuntouttavan suljetun laitospalvelun toteuttamisessa tulee kiinnittää huomiota sekä sukupuolisensitiiviseen työotteeseen, mutta myös poika- ja tyttöerityiseen työhön viitaten esim. tutkimuksiin siitä, mitä tytöt ovat kokeneet ennen koulukotiin tuloaan tai miten koulukotiin sijoitetut pojat myöhemmin pärjäävät elämässä ja kiinnittyvät yhteiskuntaan. **LSKL nostaa esiin, että sijoitettujen lasten ja nuorten kulttuuriset ja vakaumukselliset oikeudet tulee myös huomioida laitoksen arjessa.**

Lastensuojelun Keskusliitto jakaa näkemyksen siitä, että vaikka nyt ehdotettava uusi palvelu olisi selkeästi osa lastensuojelun palvelujärjestelmää, valmisteluryhmä korostaa, **ettei lastensuojelu yksin pysty vastaamaan paljon tukea tarvitsevien lasten, nuorten ja perheiden tarpeisiin.** Uusi palvelu edellyttää, että eri sektoreiden toimijat tekevät vahvasti pitkäjänteistä yhteistyötä, jotta lapset, nuoret ja perheet saisivat tarvitsemansa palvelut mahdollisimman varhain ja vaikuttavasti. Eri toimijoiden yhdessä tekemisen tiivistäminen vaikuttavien ja kustannustehokkaiden palvelujen turvaamiseksi edellyttää uudenlaisia toimintatapoja ja mahdollisesti myös säädösmuutoksia, jotka tulevat tarkentumaan lastensuojelulain kokonaisuudistuksen edetessä.

LSKL painottaa, että lastensuojelulainsäädännön kokonaisuudistuksessa ja oheislainsäädännön tarkastelussa sekä ministeriön ohjauksessa hyvinvointialueille tulee olla merkittävä ensisijaisuuden velvoite panostaa ehkäiseviin palveluihin ja kehittää nuoren kotiin ja ympäristöön vietäviä palveluita. Tarvittaessa nämä palvelut voisivat vastata intensiteetiltään vaativaa sijaishuoltoa.

IV) Henkilöstön osaaminen

Esityksessä kuvataan jo paljon palvelun asettamia erityisiä vaatimuksia niin sen sisällölle kuin henkilökunnan osaamiselle ja tiloille, jotta se olisi vaikuttava ja turvallinen sekä lapsille että henkilökunnalle. **LSKL näkee erittäin merkittävänä esityksessä nostetut huomiot riittävään henkilöstöresursointiin sekä henkilöstön osaamiseen.** Tulee muistaa, että henkilökunta ja ammattilaiset luovat toimintakulttuuria omalla asiantunteumuksellaan, osaamisellaan sekä suhdeperustaisessa työssä persoonillaan vuorovaikutuksessa nuorten kanssa. **Ammattilaisten pysyvyys ja työn pitovoima limittyy nuorten ihmisoikeuksiin.** Kansalliset ja kansainväliset sijaishuollon ohjeet korostavat olosuhteiden ja ihmissuhteiden pysyvyyttä sijaishuollon aikana. YK:n sijaishuollon ohjeiden mukaan lapselle on turvattava hänen ”perustarpeensa muodostaa turvallinen ja jatkuva kiintymyssuhde hoitajiinsa” (YK:n sijaishuollon ohje, artikla 12).

Ammattihenkilöreformin myötä lastensuojelun sosiaalityötä ollaan avaamassa laajemmalle ja matalamman koulutus pohjan omaavalle henkilöstölle. Tässä on nähtävissä riskejä, kun lisätään rajoitustoimenpiteitä ja viiranomaisvaltaa lapsia kohtaan. LSKL muistuttaakin huomioimaan lainsäädännössä mm. sosiaalityöntekijän tarpeen määrittelyn.

LSKL muistuttaa, että **sekä kuntouttavassa suljetussa laitospalvelussa että muussa sijaishuollossa on aina pidettävä lainsäädäntötasolta lähtien kiinni henkilöstön riittävästä osaamisesta ja osaamisen ylläpidosta.** Esimerkiksi lastensuojelulaitoksen henkilökunnan jatkuva osaamisen vahvistaminen rajoitustoimenpiteiden käytön edellytyksistä sekä niiden turvallisista ja ihmisarvoa kunnioittavista toteuttamistavoista on tarpeellista. Tärkeää on myös huolehtia siitä, että sijaishuoltoon tulevat ammattilaiset ovat soveltuvia alalle. **Lapsi kiinnittyy laitokseen ennen kaikkea suhdeperustaisen ja lapsen oikeudet tunnistavan työskentelyn kautta – ei rajoitustoimenpitein. Sijaishuollon on oltava rajoitustietoista, muttei rajoituskeskeistä.** Tarvitaan myös pitkäjänteistä toiminta- ja kasvatuskulttuurin vahvistamista yhä paremmin lapsen oikeudet tunnistavaan suuntaan. Sijaishuollon työntekijöiden tukeen on panostettava, jotta rajoitustoimenpiteitä säätelevät pykälät tulkitaan ja sovelletaan siten, kuin lainsäätäjä on ne tarkoittanut tulkittavan. Jokaisella työntekijällä on oltava riittävä ymmärrys perus- ja ihmisoikeuksista sekä rajoitusten yleisistä edellytyksistä. Tärkeää olisi, että sijaishuollon työntekijöiden lainmukaista toimintaa tuettaisiin aluehallintovirastojen ennakkollista ohjausta vahvistamalla. Ohjauksen on oltava selkeää ja ristiriidatonta.

LSKL painottaa, että lasten ja nuorten näkökulmasta kuntoutumisen motivaatiota tukee pitkäjänteinen työ, jossa aikuisten läsnäolo on tiivistä tarjoten lapselle mahdollisuuksia keskusteluun sekä mielekäs ja riittävästi tarjolla oleva toiminta. Lapsilla on tarve puhua luottamuksellisesti kokemistaan asioista, mutta se voi kuitenkin olla vaikeaa laitoksessa, jossa avoimuudesta voi seurata rajoitustoimenpiteitä. Nuoren prosessuaalisen oikeudenmukaisuuden tunteen vahvistamiseksi avainasemassa on nuoren kanssa keskusteleminen rajoitustoimenpideprosessin eri vaiheissa ja oikea-aikaisen tiedon antaminen. Aikuisilta vaaditaan rohkeutta aidosti kuunnella ja hakea uusia toimintamalleja ja ratkaisuja myös laajemmin nuorten vaikuttamismahdollisuuksien ja kuulluksi tulemisen vahvistamiseksi, jotta nuorten kokemukset osallisuudesta ja oikeudenmukaisuuden toteutumiseksi vahvistuvat. Luottamus ja myönteinen vuorovaikutus voivat auttaa nuoria myös ymmärtämään heihin kohdistuvia turvaamistoimenpiteiden tarvetta paremmin (Utriainen & Eriksson, THL 6/2023).

Vaikka sosiaali- ja terveystalveluissa tarvittavaan ammatilliseen osaamiseen liittyviä asioita valmistellaan osana ammattihenkilölainsäädännön kokonaisuudistusta sekä muuta käynnissä olevaa kehittämistyötä, **LSKL kannattaa, että uutta ehdotettavaa palvelua toteuttavan henkilöstön osaamisesta säädetään lainsäädännössä nykyistä vahvemmin.** Kuntouttavassa suljetussa laitoksessa tulisi olla ainakin sosiaali- ja terveydenhuollon sekä kasvatustyön erityistä osaamista. Terveystalveluun työntekijät, joilla olisi oltava esimerkiksi

neuropsykiatrista ja psykiatrista sekä päihdetyön osaamista, olisivat myös välttämätön osa lapsen huolenpidosta ja kuntoutuksesta vastaavaa moniammatillista työryhmää, ja lääkärin konsultointimahdollisuuden tulisi olla jatkuvaa.

LSKL pitää hyvänä, että lähtökohtaisesti vartijoiden käyttö ei kuulu ehdotukseen suljetuista laitoksista, vaan vartijoiden käyttö olisi toimeksiantosuhteista. **LSKL näkee kuitenkin turvallisuusosaamisen, kuten myös työturvallisuuden ja työsuojelun korostuneen tarpeen aiheelliseksi**, kun suljettuun laitospalveluun sijoitettaisiin vakavaa väkivaltaa käyttäviä ja rikollisia tekoja tekeviä lapsia. Tällaisen koulutuksen tulisi olla säännönmukaista täydennyskoulutusta osaamisen ylläpitämiseksi, myös sijoitettujen nuorten ihmisoikeuksien näkökulmasta.

Ehdotukset viranomaisyhteistyön tehostamiseksi sijaishuoltopaikoistaan luvatta poissa olevien lasten asioissa

LSKL jakaa näkemyksen siitä, että luvattomia poissaoloja voidaan vähentää muun muassa vahvistamalla työntekijöiden pitotekijöitä sekä turvaamalla huolenpidon riittävä resursointi kaikkina vuorokaudenaikoina. Lisäksi laitoksen ammattilaiset ovat keskeisessä roolissa ja heidän hyvinvointinsa ja osaamisensa vaikuttavat suoraan laitoksen arkeen.

LSKL pitää hyvänä ehdotusta, että lastensuojelulain mukaista huostaanottoa ja sijaishuoltoon sijoittamista koskeva päätös tulee voida panna täytäntöön. **Täytäntöönpanosta ja siihen liittyvistä toimivaltuuksista tulisi olla laissa nimenomaisesti ja täsmällisesti säädetty**. LSKL pitää hyvänä myös ehdotusta, että **kiinniotto-oikeudesta lapsen palauttamiseksi takaisin lastensuojelulaitokseen tulisi säätää nimenomaisesti ja täsmällisesti laissa**. LSKL katsoo, että konkreettisella lapsikohtaisella etsintä- ja palauttamissuunnitelmalla voidaan tukea määrätietoista työskentelyä luvattoman poissaolon jatkumisen estämiseksi ja lapsen löytämiseksi. Lasten ikätasoiset tarpeet tulee huomioida myös luvatta poistumisen käytännöissä. Lisäksi säätelyssä on huomioitava, että suuri osa luvatta poistumisista tai muista kriittisistä tilanteista tapahtuu virka-ajan ulkopuolella, joka haastaa toimivaltuuksia ja -mahdollisuuksia.

LSKL kannattaa ehdotusta lisätä lastensuojelulakiin sisällöllisesti täsmällinen säännös poliisin virka-avusta. Virka-avun pyytämismahdollisuus laajennettaisiin yksityisen lastensuojelulaitoksen johtajalle tai hänen määräämälleen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalle, lasta etsivälle työntekijälle. Lastensuojelulaitoksen työntekijöille säädettäisiin oikeus fyysisesti ohjata lapsi kuljetusvälineeseen laitosalueen ulkopuolella. Ohjaus ei saisi sisältää voimankäyttöä.

LSKL kannattaa esitystä perustaa etsinnän tehostamiseksi ja sen kustannusten hillitsemiseksi tehtävään erikoistuneita etsintätiimejä, joille säädettäisiin toimivaltuudet julkisen vallan käyttöön, muun muassa kiinnipito-oikeus julkisella paikalla. (Perustuslaki 124 §, ks. StVM 42/2018 vp – HE 237/2018 vp.) **LSKL pyytää esityksen selkiyttämistä etsintätiimipalvelun maksullisuudesta säätämisessä**. Raportissa sanoitetaan, että palvelu olisi maksullista, mutta hyvinvointialueen virkasuhteista, mitä tällä tarkoitetaan? Epäselväksi jää, olisiko maksajataho sijoittajana toimiva hyvinvointialue, jos etsintää tekisi laitoksen sijaintihyvinvointialue. Palvelu ei voisi kuitenkaan olla yksityisten palveluorganisaatioiden toteuttamaa?

LSKL näkee 5.6 luvussa esitetyt alustavat uudet säädösehdotukset perusteltuina. **LSKL pitää hyvänä, että lapsen oikeudellinen asema selkiytettäisiin ja määriteltäisiin, mitä luvattomalla poissaololla tarkoitetaan**.

LSKL pitää hyvänä, että lastensuojelulakiin säädetään tarkennetusti laitoksesta luvatta poistuneesta tai sinne sovitusti palaamatta jättäneen lapsen kiinniotosta. On hyvä, että lainsäädännön jatkovalmistelussa määritellään myös, mitä kiinniotolla lastensuojelulaissa tarkoitetaan, jotta poliisin virka-apua on mahdollista pyytää.

Lisäksi LSKL kehottaa miettimään tarkasti, miten lakia muutetaan, jotta saadaan reunaehdot, kuten muiden kuin ilmeisessä hädässä tai välittömässä vaarassa olevien sijaishuoltopaikoistaan poissa olevien lasten paikannus toteutetaan. Liittyykö tähän riskejä kyseisten lasten tietosuojaan tai yksityisyyden suojaan liittyen, jos tiedot jaetaan laajalle viranomaisverkostolle?

LSKL pitää erittäin hyvänä, että myös lasten luvatta poistuminen perhehoidosta ja heidän viivytyksetön palauttamisensa myös perhehoitotilanteissa varmistetaan. Kannatamme perhehoidosta ja laitoshoidosta luvatta poistuvien lasten asian valmistelua samanaikaisesti. Samanaikainen valmistelu varmistaa sitä, että sijaishuollossa asuvia lapsia kohdellaan lainsäädännön tasolla yhdenvertaisesti sijaishuoltopaikasta riippumatta. Lisäksi LSKL kannattaa, että jatkovalmistelussa kiinnitetään huomiota perhehoitajan mahdollisuuteen etsiä sijoitettua lasta yhdessä muiden toimijoiden kanssa, siten että perhekohtaisesti arvioidaan tilanteeseen sopivat tehtävät osana lapsikohtaista etsintä- ja palauttamissuunnitelmaa. Lapsen etsintä ei voi kuitenkaan olla perhehoitajaa velvoittava, sillä se ei ole perhetilanne huomioiden aina mahdollista. LSKL näkee hyvänä, että lapsen fyysinen ohjaaminen ilman voimakeinoja perhehoitokotiin palaamiseen motivoimiseksi säädetäisiin mahdolliseksi samaan tapaan kuin sitä on nyt kaavailtu toimivaltuudeksi lastensuojelulaitoksen henkilöstölle.

Lastensuojelun Keskusliiton pyytää huomioimaan lainsäädäntötyössä seuraavat asiat:

- **LSKL vaatii, että lastensuojelu ja lastensuojelulain kokonaisuudistus pysyvät sosiaalihuoltoon osoitettujen leikkausten ulkopuolella.** Ehkäisevien palveluiden toimivuuden ja niiden lastensuojeluun tuottamien ehkäisevien säästövaikutusten vuoksi esitämme, että **lapsiin ja lapsiperheisiin ei kohdistu myöskään muita sosiaalihuollon leikkauksia.**
- Sosiaalihuollon ja lastensuojelun vaikuttavuus tulee pysyvistä ja ennustettavista ihmissuhteista sekä kokonaisvaltaisesta ja jatkuvasta tuesta. **Voimakasta investointia tulee suunnata pitkäjänteisesti perhettä tukeviin ehkäiseviin ja erityisesti kotiin vietäviin palveluihin.**
- Lastensuojelun Keskusliitto näkee lastensuojelulainsäädännön kokonaisuudistuksen tärkeäksi ja siinä yhteydessä myös sijaishuollon vaikuttavuuteen tulee ohjata lainsäädännön keinoin sekä ohjauksellisesti. Esimerkiksi sijaishuoltoa tulee pyrkiä toteuttamaan myös vaativan tason palveluna lapsen kotona ja elinpiirissä (vrt. KV-mallit, joissa hoito ja kuntoutus viety lapsen yhteisöön).
- **Painotamme, että sosiaalihuolto- ja lastensuojelulakia uudistettaessa on välttämätöntä tarkastella myös muita lakeja, jotka määrittävät lasten ja perheiden palveluita.** Miten muut erityislait (mielenterveys/päihde/vammaispalvelu/sivistystoimi) ottavat huomioon alaikäisen palvelun tarvitsijan? Palveluita ei voida tuottaa vain lastensuojelulain mukaan, mikäli palvelun tarve on toisaalla.
- **Lastensuojelun kysymykset on huomioitava myös terveydenhuoltolain uudistuksessa.** **Terapiatakuu** esitys mainitsee, että lastensuojelulain uudistamisessa huomioidaan lasten mielenterveys- ja päihdeongelmiin liittyvät kysymykset. Lasten ja nuorten mielenterveyden hoidon ja tuen kokonaisuuden kehittämistä tulisi edelleen jatkaa ja arvioida osana sosiaali- ja terveydenhuollon palvelulainsäädännön laajempaa uudistamista.